

ӘОЖ 378.147

Шамитдинов, А.М.

«7М01101 – Педагогика және психология»
оқу бағдарламасының 1 курс магистранты,
А. Байтұрсынов атындағы ҚМУ,
Қостанай, Қазақстан

Ташетов, А.А.

PhD докторы, психология және дефектология
кафедрасының
қауымдастырылған профессоры,
Ө. Сұлтангазин атындағы ҚМПУ,
Қостанай, Қазақстан

ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРНЫ СТУДЕНТТЕРІНІҢ МЕДИАҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҰСТАНЫМДАРЫ

Түйін

Мақалада заманауи қоғамда медиақұзыреттілікті қалыптастырудың өзектілігі көрсетіледі, медиақұзыреттілік ұғымының мәні ашылып, оны жоғары оқу орны студенттерінде қалыптастырудың педагогикалық ұстанымдары мен тәсілдері анықталады. Осы салада жүргізілген зерттеулер негізге ала отырып, қажетті нәтижеге жетуде пайдаланатын тұстарына авторлық талдау жасалады.

Кілт сөздер: медиақұзыреттілікті қалыптастыру, БАҚ, жоғары оқу орны студенті, құзыреттілікті тәсіл, семиотикалық тәсіл, партисипативті тәсіл.

1 Кіріспе

Жоғары оқу орындарының мамандары мен түлектерінің медиақұзыреттілігі проблемасы бұрыннан бері дамыған батыс елдерінде айтарлықтай өзекті сипатқа ие және соңғы уақыттарда біздің елімізде де дәл осы ұғымға үлкен көңіл бөлініп келеді. Үкімет Қазақстанда ақпараттық қоғамды дамытуға, өз азаматтарының медиақұзыреттілігін арттыруға басымдылық береді. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2017 жылдың 12 желтоқсанындағы №827 қаулысымен бекітілген «Цифрлық Қазақстан» Мемлекеттік бағдарламасы орта мерзімді перспективада республика экономикасының даму қарқынын жеделдету және цифрлық технологияларды пайдалану есебінен халықтың өмір сүру сапасын жақсарту, сондай-ақ ұзақ мерзімді перспективада Қазақстанның экономикасын болашақтың цифрлық экономикасын құруды қамтамасыз ететін түбегейлі жаңа даму траекториясына көшіруге жағдай жасауды мақсат етеді. Бағдарламаның ұзақ мерзімді мақсаты елімізді ақпараттық технологияларды дамыту индексі бойынша халықаралық рейтингтің көшбасшы орындарына көтеру [1].

Мұны медиа-білім берусіз, қазақстандықтардың медиақұзыреттілігін арттырусыз жүзеге асыру мүмкін емес, өйткені ақпараттық қоғамның оңтайлы жұмысы үшін қазіргі заманғы ақпараттық жабдықты орнатып қана қоймай, адамдарға онымен қалай жұмыс істеуге, оны іс жүзінде қолдануға және алынған ақпаратты шығармашылықпен пайдалануға үйрету керек. Объективті тұрғыдан алғанда, бүгінде әлем халқының 70%-ының жұмысы белгілі бір дәрежеде медиа-мәтіндерді құрумен, өңдеумен және таратумен байланысты [2]. Көптеген зерттеушілердің пікірінше, бүгінде медиа-мәтіндер қоғамда мәтіндердің басқа түрлеріне қарағанда басым болып келетін әлеуметтік маңызды хабарламалар болып табылады. ХХІ ғасыр адамы үшін бұқаралық ақпарат құралдарын және олар тарататын ақпаратты түсіну және дұрыс бағалау, оқу мен жазу қабілеті сияқты сауаттылықтың маңызды нысаны болып есептеледі.

Медиақұзыреттілікті айқындау мәселесі медиа-технологиялық дамудың арқасында байқалмайтын қоғамдағы жылдам өзгерістермен байланысты. Біріншіден, медиақұзыреттілік

БАҚ-тың барлық түрлерімен түбегейлі байланысты болатын жалпы шеберлікті сипаттайды, сондықтан оны медиа-әлемінде бағдарлану және әрекет ету қабілеттілігі сияқты негізгі дағдыларға байланысты анықтау керек. Бұл дегеніміз, медиақұзыреттілік тек жаңа ақпараттық технологияларға ғана байланысып қана қоймай, сонымен қатар ескі ақпараттық технологияларға да қосылады [3].

2 Материалдар мен әдістер

Бүгінгі таңда медиақұзыреттілікпен байланысты ұғымдардың көптеген анықтамалары бар. Олардың ішінде: «медиа-білім беру», «медиа сауаттылық», «медиа мәдениет», «медиа құзырет», олар әртүрлі зерттеулерде синонимдер ретінде пайдаланылады. Біздің ойымызша, олардың бір бөлігі бір жақты сипатқа ие және жоғарыда ұсынылған барлық ұғымдарды біріктіруші ортақ термин ретінде қолдануға болмайды. Олардың арасында «медиа-білім беру» және «медиа құзыреттілік» терминдері басқаларына қарағанда ең тұтас сипатқа ие. Медиа құзыреттілік сапалы нәтиже және медиа-білім беру мақсаты болғандықтан, біздің ойымызша, студенттерде медиа-білім берудің соңғы нәтижесі ретінде медиа құзыреттілікті қалыптастыру керек.

Осыған орай, біз медиа құзыреттілікті жоғары білім берудің негізгі құзыреттілігі, барлық салалардың кәсіби субмәдениетінің бөлігі, медиа-хабарамалардың медиалық тілі және астарлы мағынасымен жұмыс істей білу, мәтіндерді іздеу, жинау, түсіну, оларды бағалау, сыни талдау, қайта өңдеу, интерпертация, сондай-ақ мультимедиалық құралдар көмегімен медиа-хабарламаларды жасау, алу және жіберу қабілеті, сондай-ақ медиа мен қоғамның өзара қызмет нұсқаларын дұрыс бағалау және тиімді пайдалану қабілеті кіретін ақпаратпен жұмыс істеу шеберлігінен тұратын маман тұлғасының интегративті сапасы ретінде қарастыруға болады деп санаймыз.

Кәсіби дайындық процесінде болашақ мамандардың медиа құзыреттілігін қалыптастыру үдерісінің күрделілігі мен көп деңгейлі болуы, оның дамуының көп факторлығы күн тәртібіне оны зерттеу үшін сәйкес келетін теориялық-әдістемелік құралдарды әзірлеу мәселесін қояды. Бұл мәселені шешу үшін біз бірлесіп осы деңгейлер арасындағы сабақтастықпен сипатталатын күрделі жүйені құрайтын жалпы ғылыми және нақты ғылыми деңгейлердің тәсілдерін талдадық.

Осы талдаумен біз қате пікірді анықтауға және оң бағаланған әдістер мен құрылымдарды зерттеу қызметінің ұстанымдары мен ұйғарымдары нысанына аударуға қол жеткізуге тырыстық. Жалпы, зерттелетін тәсілдерді талдау олардың терең ішкі бірлігі, өзара байланысы, өзара толықтыруы, комплиментарлығы туралы, бізді қызықтыратын проблеманы іске асырудың бар-жоғы туралы айтуға мүмкіндік береді. Талданған тәсілдердің әрқайсысы мәселені белгілі бір дәрежеде шешуде өз нәтижесін береді. Сонымен қатар, жоғары кәсіптік білім берудің теориясы мен тәжірибесінде бұрын белгілі теориялық-әдістемелік тәсілдерді синтездеу үрдісі байқалды, олардың қатарына біз құзыреттілікті, семиотикалық және партисипативті тәсілдерді жатқызамыз, олардың жекелеген элементтері адам ойын тану тарихының бүкіл кезеңінде қаралады және біз зерттеген проблеманы зерттеу арнасында детерминациялануы мүмкін.

3 Нәтижелер

Құзыреттілікті тәсіл (Д.А. Иванов, В.В. Краевский, Т.М. Ковалева, И.Я. Лернер, К.Г. Митрофанов, М.Н. Скаткин, О.В. Соколова, Г.П. Щедровицкий, И.Д. Фрумин, А.В. Хуторский және т.б.) – бұл білім беру нәтижесінде назар аударатын тәсіл, оның үстіне нәтиже ретінде игерілген ақпараттың көлемі емес, адамның түрлі проблемалық жағдайларда әрекет ету қабілеті қарастырылады.

Көптеген ғалымдар қазіргі білім беру мазмұны мен «қазіргі заманғы экономика және өркениеттің қажеттіліктері» арасындағы сәйкессіздікті қазіргі білім берудің негізгі проблемаларының бірі деп атайды. Т.М. Ковалева құзыреттілікке негізделген тәсілді «мектептегі білім беруге ашық тапсырыс идеясымен» байланыстырады және қазіргі заманғы мектеп үшін құзыреттілікке негізделген көзқарас идеясы, ең алдымен, білім мазмұнына ашық тапсырыс беру идеясы екенін айтады [4].

Ғылыми әдебиеттерде (Д.А. Иванов, Т.М. Ковалева, К.Г. Митрофанов, О.В. Соколова және т.б.) білім берудегі құзыреттілікке негізделген тәсілді жүзеге асырудың төрт аспектісі көрсетіледі.

Бірінші бағыт – субъектілік сипаттағы негізгі құзыреттіліктерді қалыптастыру. Бұл жолға пәннің өзіне байланысты емес дағдыларды қалыптастырудың педагогикалық әдістері мен технологиялары кіреді. Бұл аспектіні медиа-білім беру саласында жобалағанда, негізгі дағдылар, ең алдымен, ақпаратпен, мәтінмен жұмыс істей білу, ой жаза білу, заманауи бұқаралық ақпарат құралдарымен жұмыс істей білу, жұмыс нәтижелерін ұсыну қабілеті екенін атап өткен жөн.

Құзыреттілікке негізделген тәсілді іске асырудың екінші бағыты жалпыланған пәндік-бағытталған дағдыларды қалыптастырумен байланысты. Бұларға бұқаралық ақпарат құралдарының тілін түсіну, алынған медиа-білімді интерпретациялау, медиа-хабарламаларды құру мүмкіндігі кіреді.

Құзыреттілікке негізделген тәсілді жүзеге асырудың үшінші бағыты – барлық білім берудің қолданбалы, тәжірибелік сипатын нығайту. Медиа-білім беруге қатысты келесі дағдыларды атап өткен жөн: медиа-хабарлама құра білу, медиа-тестілерді түсіну, сұхбаттасушының медиа-мәлімдемесіне дұрыс жауап беру, тиімді медиа-байланыстар құру қабілеті, заманауи БАҚ ұсына алатын нәрсені таңдау және пайдалану, өз медиа-өнімін дамыту мүмкіндігі; БАҚ мәтіндерін сыни тұрғыдан түсіну мүмкіндігі. Дәл осы бағытта білім мазмұнының экономика, ғылым және әлеуметтік өмір дамуындағы қазіргі үрдістерге сәйкестігі идеясы қарастырылады. Бұл жол соңғы онжылдықтардағы өзгерістерге байланысты өте өзекті болып табылатын медиа-білім беру мазмұнына әсер етеді. Медиа-білім беру курсының тақырыптық құрылымы жаңа шындыққа сәйкес келуі және ескірген материалдарды қамтымауы керек.

Құзыреттілікке негізделген тәсілді іске асырудың төртінші бағыты – «өмірлік дағдыларды» (қазіргі адамдар өмірде де, жұмыста да пайдаланатын қарапайым дағдылардың алуан түрін) меңгеру мәселесін шешу үшін білім мазмұнын жаңарту [6]. Медиақұзыреттілік, ең алдымен, тәжірибелік бағытқа ие, өйткені қазіргі әлемді бұқаралық ақпарат құралдарымен байланыссыз елестету мүмкін емес.

Құзыреттілікке негізделген тәсілді іске асырудың бұл желісі келесі білім мен дағдылардың қалыптасуына ықпал етеді: медиа-әлемдегі нақты шындықты мақсатқа сәйкес пайдалану, медиа-ақпаратпен сауатты жұмыс істеу мүмкіндігі, БАҚ-тың жеке тұлғаға және тұтас қоғамға әлеуметтік әсерін мұқият анықтай білу, медиа-ортада қабылданған сыпайы қарым-қатынас формаларын білу және оларды дұрыс қолдана білу, медиа-ортадағы ерекшеліктер, тыйым салулар мен этикалық нормаларды білу.

Осы төрт бағыттың бәрі жоғары білімді жаңғырту үшін өте маңызды. Олардың әрқайсысының дамуы біздің түлектеріміздің біліктілігін арттыруға, олардың жұмысқа және өмірге дайындығына, әлемдік қауымдастыққа ойдағыдай интеграциялануына көмектеседі.

Біздің таңдаған теориялық-әдістемелік негізіміздің құрамдас бөлігі – Р. Карнап, Ч.У. Моррис, Ж.Р. Мукаржовский, С.С. Пирс, Ф. де Саукюр, А.П. Тарский, Н.С. Трубецкой, Ю.Н. Тынянов, Б.М. Эйхенбаум, Р.О. Джейкобсон сияқты зерттеушілердің еңбектерінде берілген фактілердегі сөйлеуді мәдениетпен байланыстыруға мүмкіндік беретін семиотикалық тәсіл. Семиотика мүдделерінің шеңберіне адаммен қарым-қатынас, жануарлармен байланыс, әртүрлі ақпараттық және әлеуметтік үдерістер, мәдениеттің дамуы, өнердің барлық түрлері және т.б. кіреді [5].

Белгі жүйелері таным субъектісінің динамикалық және статистикалық заңдылықтарына әкелетін ойлау үдерісін өнімді етеді деп есептеген А.А. Веряевтің пікірімен келісеміз. Сондықтан жалпы білім берудің семиотикалық компонентіне, атап айтқанда коммуникативті білім беруге үлкен мән беру керек. Білім беру – мақсатқа жету, оқушының белсенділігі міндетті болатын қимыл-қозғалыс үдерісі. Бірақ шынымен де адамның тәжірибесімен өзара әрекеттесу үдерісі бар, ал тәжірибе өз кезегінде айқын материалдарда көрінеді [7].

Дәстүрлі тіл білімі тек белгілерге ғана назар аударғанын атап өткен жөн, алайда жаңа семиотика өз қызығушылығын толық белгі ретінде шоғырландырады, оған тәжірибенің жеке

элементі емес, іс жағдайы тұтас сәйкес келеді. Біз ғалымдардың (М.М. Бахтин, Ч.Ю. Пирс, О.Г. Филимонова) белгі мен сөздің екеуі де ақпарат тасымалдаушы екендігі туралы пікірімен келіссек те, пікір туралы түсінік өте кең екенін ұмытпаған жөн. М.М. Бахтин өз зерттеулерінде пікір мәтін шығаруда «құрылыс материалы» екенін баса айтады. Осыған байланысты коммуникативті білім беруді басқаруға семиотикалық көзқарас аясында қарастырылуы қажет семиотикалық бөлім келісілген мәтін болып табылады деген пікірге келуге болады.

Осылайша, студенттердің коммуникативтік медиа-білім алуын семиотикалық көзқарас тұрғысынан басқару – бұл білім алушылардың белгілі бір семиотикалық бірліктерді (пікірлерді, мәтіндерді) жасау/қабылдау үдерісін басқару түрі, формасы, олардың мазмұны білім алушылардың мәдени үдерісімен және коммуникативтік мақсаттарымен анықталады және олардың шеңберінде оқу орны түлектерінің осы категориясымен қатысты салалар мен жағдайларға сәйкес келеді деп айта аламыз.

Ғылыми әдебиеттерді талдау, тиімді педагогикалық тәжірибені жинақтау жоғары оқу орындары студенттерінің білім беру үдерісінде медиақұзыреттілігін қалыптастыру бірлескен шешім қабылдау кезінде оқытушы мен студенттердің диалогтық өзара қызметі жағдайында неғұрлым тиімді болады деп айтуға мүмкіндік береді. Осылайша, теориялық-әдістемелік стратегияның тағы бір құрамдас бөлігі – партисипативтік көзқарас (Е.Ю. Никитина, Т.В. Орлова, М.В. Смирнова және т.б.) медиа-коммуникациялармен байланысты қандай да бір мәселені бірлесіп шешу және жүзеге асыру үшін оқытушы мен студенттердің өзара қызметін (эсер ету емес) болжайтын субъект – субъект болып табылатын медиа-коммуникациялармен байланысты. Осыған байланысты мұндай өзара қызмет тетігі қандай да бір мәселеге көзқарастың ортақтығын табу мақсатында келіссөздерге жақын болуы тиіс [6].

Бұл зерттеуде партисипативті тәсілді студенттің еркін, тұтас, шығармашылық тұлға ретінде түсінуіне құрылған, медиақұзыреттілік деңгейінің артуына қарай басқа медиа-субъектілердің өкілдерімен кәсіби өзара қызмет етуге, құндылықтарды өз бетінше таңдауға және қоршаған әлемде өзін-өзі анықтауға қабілетті, болашақта әлемдік қоғамдастыққа және заманауи медиа-кеңістікке табысты кірігуге ықпал ететін теориялық-әдістемелік стратегия ретінде қарастырамыз.

4 Талқылау

Аудиторияның медиақұзыреттілігін қалыптастыру және дамыту бірқатар компоненттерге негізделген. Бірінші компонент – тәжірибе. Бізде медиа және нақты әлеммен байланыс тәжірибесі көп болған сайын, соғұрлым жоғары деңгейді дамыту үшін біздің әлеуетіміз соғұрлым көп болады ... Екінші компонент – медиа саласындағы іскерліктің белсенді қосымшасы. Үшінші компонент – жетілу/өздігінен білім алуға дайындық.

Белгілі американдық медиапедагог С.Дж.Бэрэн ұсынған тұлғаның медиақұзыреттілігі үшін қажетті біліктердің жіктелуіне де назар аудару керек:

- 1) медиа-мәтіннің мазмұнын түсіну және филтрлеу үшін күш салу қабілеті мен дайындығы;
- 2) медиа-мәтіндердің эсер ету күшін түсіну және құрметтеу;
- 3) тиісінше әрекет ету үшін қабылдау кезінде эмоциялық және дәлелді реакцияны ажырату қабілеті;
- 4) медиа-мәтіннің мазмұны туралы құзыретті болжамдарды дамыту;
- 5) жанрлардың шарттылығын білу және олардың синтезін анықтау қабілеті;
- 6) медиа-мәтіндер көздерінің қаншалықты ықпалды болғанына қарамастан сыни тұрғыдан қарау қабілеті;
- 7) әртүрлі медиа тілінің ерекшелігін білу және медиа-мәтіндердің күрделілігіне қарамастан олардың эсерін түсіну қабілеті.

Міндетті біліктіліктің бес блогынан тұратын медиақұзыреттіліктің ұқсас, бірақ жинақы және жүйеленген құрылымын неміс педагогы В. Вебер әзірледі:

Біріншіден, бұл іс-әрекетке бағытталған медиа-талдаудың екі түрі:

- 1) медиа ұсына алатын нәрсені іріктеу және пайдалану;
- 2) өз медиа-өнімін әзірлеу.

Екіншіден, мазмұн терминдері екі формада да білім мен аналитикалық қабілеттерді қамтиды:

- медианың алуан түрлеріне негізделген креативті мүмкіндіктер;
- медианы тиімді пайдалану үшін алғышарттар;
- медиа-өнімді шығару мен таратуға байланысты экономикалық, әлеуметтік, техникалық, саяси жағдайлар [7].

5 Қорытынды

Осылайша, медиақұзыреттіліктің жетекші позицияларына сүйене отырып, мысалы: медиа-коммуникациялық білімді тәжірибеге аудару, коммуникациялық үдеріске креативті және сыни көзқараспен қарау арқылы медиақұзыреттілікті қалыптастыру және дамыту барысында құзыреттілік, семиотикалық және партисипативті тәсілдерді интеграциялауды қолдану ең перспективалы болады деген қорытынды жасауға болады.

Әдебиеттер тізімі

1 ҚР Үкіметінің 2017 жылдың 12 желтоқсанындағы №827 қаулысымен бекітілген «Цифрлық Қазақстан» Мемлекеттік бағдарламасы [Электрондық ресурс] // Қазақстан Республикасы Премьер-Министрінің ресми ақпараттық ресурсы. – Қолдану режимі: <https://primeminister.kz/kz/documents/gosprograms/cifrovoy-kazahstan>.

2 Рыжих Н.П. Медиаобразование студентов педагогического вуза на материале англоязычных экранных искусств. – Таганрог: Кучма, 2007. – 187 с.

3 Протопопова В.В. Медиакомпетентность современного педагога // Высшее гуманитарное образование XXI века: проблемы и перспективы: в 2-х т. Т.1. Педагогика. Психология. – Самара: ПГСГА, 2009. – С. 285-288.

4 Ковалева Т.М. Школьные умения и ключевые компетентности – что общего и в чем различие // Педагогика развития: ключевые компетентности и их становление: Материалы 9-й научно-практической конференции. – Красноярск, 2003. – 36 с.

5 Иванов Д.А., Митрофанов К.Г., Соколова О.В. Компетентностный подход в образовании. Проблемы. Понятия. Инструментарий: учеб.- метод. пос. – М.: АПК и ПРО, 2003. – 101 с.

6 Веряев А.А. Семиотический подход к образованию в информационном обществе: автореферат дис. д-ра пед.наук. Барнаул: Барнаул, гос.пед.ун-т. – 2000. – 38 с.

7 Никитина Е.Ю., Афанасьева О.Ю. Педагогическое управление коммуникативным образованием студентов вузов: перспективные подходы: монография. – Москва: МАНПО, 2006. – 154 с.

Материал редакцияға түсті: 01.06.2020

ШАМИТДИНОВ, А.М., ТАШЕТОВ, А.А.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ПРИНЦИПЫ ФОРМИРОВАНИЯ МЕДИАКОМПЕТЕНТНОСТИ СТУДЕНТОВ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ

В статье обосновывается актуальность формирования медиакомпетентности в современном обществе, раскрывается сущность понятия медиакомпетентности, определяются педагогические принципы и способы его формирования у студентов вуза. Основываясь на исследованиях, проведенных в данной области, проводится авторский анализ используемых сторон для достижения необходимого результата.

Ключевые слова: формирование медиакомпетентности, СМИ, студент вуза, компетентностный подход, семиотический подход, партисипативный подход.

SHAMITDINOV, A.M., TASHETOV, A.A.

PEDAGOGICAL PRINCIPLES OF FORMING MEDIA COMPETENCE OF UNIVERSITY STUDENTS

The article substantiates the relevance of the formation of media competence in modern society, reveals the essence of the concept of media competence, defines the pedagogical principles and methods of its formation among university students. Based on the research conducted in this area, the author analyzes the parties used to achieve the desired result.

Key words: formation of media competence, mass media, university student, competence approach, semiotic approach, participatory approach.